

1941. ELIBERAREA BASARABIEI, A NORDULUI BUCOVINEI ȘI OFENSIVA PE ȚĂRMUL NORD PONTIC

Alesandru DUȚU*

Abstract: 1941. The emancipation of Bessarabia, North Bucovina and the offence on the North Pontic shore

Taking advantage of the favourable international context, general Ion Antonescu decided, alone, without consulting with King Mihai I and the representatives of the political parties, the engagement of Romania in the Second World War (on 22 of June 1941, alongside Germany) with the professed goal of emancipating Bessarabia and North Bucovina, both occupied a year before by the Soviet Union, and afterwards the reintegration (in another historical context) of the other Romanian provinces occupied by Hungary and Bulgaria. After reinstating the boarder on the Nistru River (26 of July 1941), Romania continued the war on the territory of the Soviet Union, the Romanian troops operating on the northern shore of the Black Sea and the Sea of Azov, to the East of Rostov-on-Don.

Keywords: Romania, Bessarabia, Bucovina, Soviet Union, Cernăuți, Chisinau, Ion Antonescu

Mobilurile angajării României în război. Angajarea României în al doilea război mondial (22 iunie 1941) – în baza apartenenței la Pactul Tripartit (23 noiembrie 1940) și a deciziei personale a generalului Ion Antonescu – a vizat refacerea integrității teritoriale a țării, grav afectată în vara și toamna anului 1940, când Basarabia, partea de nord a Bucovinei și ținutul Herța, partea de nord-vest a Transilvaniei și Cadrilaterul (circa 100 000 kmp și 7 000 000 de locuitori, reprezentând aproximativ 33% din teritoriu și din populație) au fost ocupate succesiv de către Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria. Asumându-și această responsabilitate, generalul Ion Antonescu a cerut militarilor români, la 22 iunie 1941, prin ordinul „Ostași, vă ordon: treceți Prutul!”, să dezrobescă din „jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți” și să reîmplinească „în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre”¹. Deși nu fusese consultat în legătură cu declanșarea ostilităților militare,

---

* Prof. univ. dr. la Facultatea de Relații Internaționale, Istorie și Filozofie a Universității Spiru Haret.

¹ Alesandru Duțu, Mihai Retegan, *Război și societate. România: 1941-1945, De la Prut în Crimeea (22 iunie-8 noiembrie 1941)*, Editura RAO, București, 1999, p. 19 (în continuare se va cita *Război și societate. România: 1941-1945*, vol. 1).

regele Mihai I a trimis generalului Ion Antonescu (în prima zi de luptă) o telegramă prin care își exprima acordul cu acțiunea întreprinsă și ura militarilor români „sănătate și putere ca să statornicească pentru vecie dreptele granițe ale neamului”².

Vestea intrării în război a fost primită cu bucurie de întregul popor, în pofida îngrijorării firești privind soarta celor dragi și apropiați chemați să lupte pentru reîntregire. Declarații de adeziune la acțiunea întreprinsă de conducătorul statului au făcut și liderii principalelor partide politice, reprezentanții Patriarhiei și Academiei Române, precum și ai altor instituții reprezentative ale statului. Declarații asemănătoare au făcut, încă din prima zi de război, și foarte mulți dintre comandanții de mari unități române, care și-au exprimat sentimentele patriotice și și-au mobilizat subordonații prin înflăcărate chemări la îndeplinirea datoriei față de țară³. În pofida grijilor privind soarta celor dragi și apropiați chemați să lupte pentru reîntregire, în numeroase orașe și sate ale țării aveau loc manifestații impunătoare. Reliefând atmosfera din București și din toată țara, ziarul „Universul” consemna: „*Toate instituțiile publice, magazinele și instituțiile particulare arborează drapelul țării. Spre amiază, muzicile militare execută în piețele publice imnuri naționale, în entuziasmul general al populației. Românimea, din cele mai îndepărtate coclauri, în genunchi, își închină nădejdea pe calea reîntregirii, pe calea dreptății obrocite până ieri, pe calea idealului național*”. În acest context, națiunea română și armata sa au acționat exemplar pentru eliberarea teritoriilor răpite de sovietici cu un an în urmă.

*Armata română în planurile de război germane*⁴. În lipsa unei convenții politice și militare cu România și a neîncrederii manifestată de Hitler în ceea ce privește capacitatea de luptă a armatei române, germanii și-au impus de la început punctele de vedere și în ceea ce privește adoptarea deciziilor de importanță strategică. Mai mult, Hitler l-a informat pe Ion Antonescu despre decizia de a declanșa războiul împotriva Uniunii Sovietice abia la 12 iunie 1941. Prin urmare, misiunile generale ale armatei române au fost stabilite de către germani, dispozitivul de luptă fiind realizat (în faza inițială) pentru varianta apărării în cazul unui atac sovietic (apreciat ca iminent). Înaltul comandament german a hotărât foarte târziu (20 iunie 1941) ca viitoarele operații ofensive să fie pregătite în două variante: „Nachstoss”

---

² *Ibidem*, p. 22.

³ Generalul Ioan Sion, comandantul Diviziei 1 blindate: „*Este faza sfântă a reclădirii României Mari, zguduită atât de puternic de ultimele cataclisme. Mai mult ca oricând, astăzi, Țara are nevoie de întreg sacrificiul nostru pentru a o face să retrăiască iarăși între vechile ei hotare. Este idealul nostru, al tuturor, este idealul Patriei. Acest gând, adânc săpat în sufletul nostru, trebuie să constituie singurul crez pentru care toți românii trebuie să luptăm*”. Generalul Gheorghe Rozin, comandantul Diviziei 13 infanteric: „*Țara ne cheamă la lupta sfântă pentru dezrobirea fraților din Basarabia și Bucovina*”. Generalul Gheorghe Jienescu, ministru Secretat de Stat al Aerului: „*Tineret zburător: țara întregă așteaptă de la voi întreg sacrificiul. A sosit ziua marilor înfăptuiri. Dați faptei voastre motiv de legendă. Le-ați făcut și în timp de pace. Sunt sigur că le veți face fără șovăire și în timp de război, pentru a merita încrederea pe care Regele, Conducătorul și Țara au avut-o întotdeauna în voi. Tineret zburător: sună buciurile și codrii răsună, urue cerul. În cântec de motoare, cântecul națiunii, la arme, la manșe. Cu Dumnezeu înainte!*”.

⁴ Alesandru Dușu, *Între Wehrmacht și Armata Roșie*, Editura Enciclopedică, București, 2000, p. 17-35.

(urmărire rapidă spre Nistru, în cazul în care inamicul s-ar fi retras de la început) sau „München” (atacarea și străpungerea pozițiilor inamice, în situația în care trupele sovietice ar fi opus rezistență pe Nistru), în acest ultim caz efortul urmând a fi făcut la flancul stâng, pe direcția generală nord Iași-Moghilev, cu Armata 11 germană și marile unități române din subordine. În această ultimă variantă, Armata 4 română trebuia să execute atacuri demonstrative pe Prut, între sud-est Ungheni și Galați, spre a fi în măsură să acționeze ofensiv în partea de sud a Basarabiei.

Forțele militare române angajate în război. Din cei 1 139 594 oameni înscrși în planurile de mobilizare la 22 iunie 1941 (39 476 ofițeri, 57 002 subofițeri și 1 043 116 trupă), 325 685 de militari au încadrat marile unități, unități și formațiuni aparținând armatelor 3 și 4 și Corpului 2 armată (ultimul subordonat Marelui Stat Major), dislocate în zona operativă din estul țării, structura inițială de comandament fiind următoarea: *Grupul de armate „general Antonescu”* cu *Armata 3 română* (comandant: generalul Petre Dumitrescu) în nordul Bucovinei (subordonată din punct de vedere operativ Armatei 11 germană), *Armata 4 română* (comandant: generalul Nicolae Ciupercă) în Moldova (20 km sud Iași, confluența Siretului cu Dunărea) și *Corpul 2 armată* (în Dobrogea). *Armata 11 germană* (comandant: generalul Eugen von Schobert), dislocată în nord-estul Moldovei (la nord de Iași) avea în componere, alături de cele trei corpuri de armată proprii (șase divizii) și următoarele mari unități române: Corpul de cavalerie, diviziile 6, 8, 13, 14, 15 infanterie și 1 blindată. În acțiunile de luptă au mai fost angajate forțe ale Aviației și Marinei militare.

*Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei*⁵. Inițial, acțiunile militare desfășurate pe frontul românesc până la 2 iulie 1941 (împotriva armatelor 9, 18 și independentă de Litoral) au avut un caracter de acoperire strategică, fiind concretizate prin constituirea unor capete de pod la est de Prut, în Basarabia, și prin mici pătrunderi realizate în partea de nord a Bucovinei. Victoriile obținute de armatele feldmareșalului Gerd von Runstedt la nord de mlaștinile Pripetului și retragerea forțelor sovietice spre Uman au determinat (2 iulie 1941) trecerea la ofensiva propriu-zisă (ipoteza „München”), în cadrul căreia lovitura principală a executat-o Armata 11 germană.

Armata 3 română (comandant: generalul Petre Dumitrescu) a acționat, în subordinea Armatei 11 germane, în nordul Bucovinei pe direcția Storojineț – Cernăuți – Hotin, eliberând la 5 iulie Cernăuțiul – capitala istorică a Bucovinei, străveche cetate a lui Ștefan cel Mare. Revenirea trupelor române pe străvechile plaiuri bucovinene a fost primită cu bucurie de români, care „*cu ochi înlăcrimați de bucurie – cum menționează jurnalul de operații al Batalionului 10 vânători de munte – strigau din piepturile lor românești! Trăiască armata română!, Trăiască România! și sărutau arma ostașului român care i-a dezrobii*”. Aceeași bucurie au manifestat românii bucovineni și în timpul înaintării trupelor noastre spre Hotin, fosta cetate de hotar a lui Ștefan cel Mare, eliberată la 8 iulie 1941.

---

⁵ *Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, 22 iunie – 26 iulie 1941*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999.

Armata 11 germană (comandant: generalul Eugen von Schobert), în componerea căreia au acționat și numeroase mari unități române, a eliberat partea centrală a Basarabiei, la nord de masivul Cornești. Cooperarea de luptă româno-germană a avut ca rezultat înfrângerea trupelor sovietice din zona Bălți și din masivul Cornești. Chișinăul – capitala Basarabiei – (și zona înconjurătoare) a fost eliberat (16 iulie 1941) prin acțiunea conjugată a Corpului 54 armată german (în componerea căruia au acționat și trei divizii române), care a manevrat dinspre nord și nord-vest, și a Corpului 3 armată român, care a acționat ofensiv dinspre sud-vest. În acele clipe istorice, ziarul „Timpul” reda astfel entuziasmul care cuprinsese poporul român: *„Hotarele ciuntite acum un an au fost reîntregite de ostașul neînfriecat al României. După Bucovina eliberată de sub jugul străin acum două săptămâni, iată că numai după alte câteva zile, cealaltă provincie răpită – Basarabia – a revenit la matcă. Evenimentul a fost sărbătorit în Capitală și în toată țara cu bucurie și entuziasm, populația participând la manifestările organizate cu frenetică azeziune”*.

În sudul Basarabiei, *Armata 4 română* (comandant: generalul Nicolae Ciupercă) a acționat la sud de masivul Cornești, executând lovitura principală, cu Corpul 3 armată, pe direcția Albița – Chișinău – Dubăsari și o acțiune de fixare cu Corpul 5 armată, la est de Fălciu, în capul de pod Țiganca, Epureni, Cania, unde s-au dus și cele mai grele lupte (înregistrându-se circa 1 700 militari români uciși). A urmat, acțiunea de urmărire spre Nistru, trupele sovietice fiind respinse, pretutindeni, dincolo de fluviu. Eliberarea orașului Cetatea Albă (26 iulie 1941) a dat prilejul Marelui Cartier General român să anunțe întreaga țară: *„Lupta pentru dezrobirea brazdei românești de la răsărit s-a terminat. Din Carpați până la Mare suntem din nou stăpâni pe hotarele străbune”*.

Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei s-a făcut prin lupta eroică a trei armate (1 și 4 române și 11 germană, cu 10 corpuri de armată – șapte române: 2, 3, 4, 5, 11, de munte și de cavalerie și trei germane: 11, 30 și 54 armată), care au avut în componere 20 de divizii (14 române și șase germane), trei brigăzi de munte, patru brigăzi de cavalerie, două brigăzi de fortificații și numeroase elemente neîndivizionate române. Trupelor terestre li s-au adăugat forțele Aeronauticii și Marinei militare. În cele 35 de zile de lupte armata română a angajat 473 103 militari (18 361 ofițeri, 17 286 subofițeri și 437 456 trupă). Pierderile înregistrate (până la 31 iulie) s-au ridicat la 24 396 militari (5 011 morți, 13 987 răniți și 4 487 dispăruți). Referindu-se la modul în care își îndeplinesc datoria armata română în campania eliberatoare din Basarabia și Bucovina de nord, Iuliu Maniu, președintele partidului Național Țărănesc, aprecia, la 18 iulie 1941, la scurt timp după eliberarea Chișinăului, că *„jertfa sângelui scump al armatei noastre glorioase a reparat rușinea pe care cărmuitorii inconștienți de pe vremuri au adus-o țării noastre. Recunoștiința Țării pentru generalii, ofițerii și soldații români și pentru dvs. domnule general Ion Antonescu – n.n./ comandantul de căpetenie al armatei, va fi eternă”*.

Bucuria a fost imensă în întreaga țară. Pretutindeni, pe imense pancarte, se putea citi „Români, dreptatea învinge!”, dar și „Nici o brazdă nu se uită!”. Aluzia la Transilvania ocupată de unguri era evidentă. Aceasta cu atât mai mult cu cât, conducând lupta pentru consolidarea graniței răsăritene a țării, Ion Antonescu a avut în permanență privirea îndreptată și spre Ardeal, transmițând refugiaților transilvăneni (12 septembrie 1941): „Nici o brazdă românească nu se uită”.

*Până la Nistru sau și dincolo?*⁶. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei a anulat pentru moment consecințele brutalului ultimatum sovietic din iunie 1940 și a făcut ca poporul român și armata sa să parcurgă în numai un an drumul de la agonie la extaz, de la deziluzia provocată de atitudinea capitulară a conducerii statele și politice din perioada finală a domniei regelui Carol al II-lea la bucuria realipirii provinciilor estice, cu speranța redobândirii celorlalte părți ale țării, la fel de românești. Eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei nu a însemnat și sfârșitul participării armatei române la război.

Motivând buna desfășurare a operațiilor militare la flancul sudic al frontului, Hitler a solicitat (27 iulie 1941) continuarea acțiunii militare și dincolo de Nistru. Conștient de șantajul practicat de Führer – dat fiind diferendul cu Ungaria, care ocupase în august 1940 partea de nord-vest a României – mareșalul (de la 22 august 1941) Ion Antonescu nu l-a refuzat, declarând (31 iulie 1941) că „*va merge până la capăt*”, că „*nu pune nici un fel de condiții și nu discută cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu*”, că are „*deplină încredere în justiția pe care Führer-ul cancelar Adolf Hitler o va face poporului român*”. Acceptând această cerere – sosită într-un moment în care armatele sovietice nu erau nici pe departe înfrânte și în care armata ungară continua lupta alături de Wehrmacht – Ion Antonescu a declarat că face acest lucru pentru a obține sprijinul Germaniei în vederea reîntregirii graniței de vest a țării rășluită de Ungaria în 1940. În afara argumentelor strategice el a invocat motive de loialitate față de aliatul german care contribuise la eliberarea Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei.

Trecerea Nistrului a fost determinată, deci, în primul rând de exigențe strategice și de obligațiile ce decurgeau din participarea la un război de coalitție, alături de cea mai mare putere a continentului, până la înfrângerea inamicului. „*Politică – națională – dramatică – costisitoare – inevitabilă*”, așa cum a fost apreciată de istoricii Florin Constantiniu și Ilie Schipor, decizia lui Ion Antonescu de a continua participarea la război dincolo de Nistru a fost aprobată și contestată în epocă de diferite personalități politice și militare, rămânând discutabilă și în deceniile următoare, chiar și astăzi.

*Forțarea Nistrului*⁷. După eliberarea părții de nord a Bucovinei, Armata 3 română a primit misiunea să forțeze Nistrul la nord de Moghilev, să străpungă linia fortificată „Stalin” și să continue ofensiva spre Bug. Acțiunea s-a dovedit a fi

⁶ Florin Constantiniu, Ilie Schipor, *Trecerea Nistrului (1941). O decizie controversată*, București, 1995, p. 130.

⁷ *Istoria românilor*, vol. IX, Editura Enciclopedică, București, 2008, p. 244-245.

extrem de dificilă deoarece sovieticii dispuneau pe malul stâng al Nistrului de un sistem de apărare puternic, constituit din cazemate de beton armat, cu numeroase ambrazuri. Forma pe care o avea fluviul în sectorul Armatei 3, ca și terenul de la nord și est, au făcut ca forțarea să se facă simultan pe întregul front (între 17 și 19 iulie 1941), efortul fiind făcut la Koslov (cu Corpul de munte, comandat de generalul Gheorghe Avramescu) și la Liasevți (cu Corpul de cavalerie, comandat de generalul Mihail Racoviță). În timpul celor trei zile de luptă, forțele Armatei 3 au trebuit să facă față la 10 contraatacuri inamice (unele cu efective de până la un regiment de infanterie) puternic sprijinite de care de luptă. Din cele 182 cazemate de beton existente în sectorul Armatei 3 numai 84 au fost ocupate și apărate de inamic (cele din linia întâia). Concomitent, au trecut Nistrul și diviziile 6, 8, 13 și 14 infanterie, care acționau în cadrul Corpului 30 armată german, urmate, în noaptea de 5 spre 6 august de Divizia 1 blindată și apoi de marile unități ale Armatei 4, care au fost dirijate spre Odessa.

*Între Nistru și Nipru*⁸. După forțarea Nistrului, armatele 3 română și 11 germană au acționat ofensiv pe direcția generală Moghilev – Voznesensk – Berislav (pe Nipru) și la nord de Marea de Azov. Ofensiva s-a încadrat în concepția generală a Înaltului comandament german, care viza, inițial, înfrângerea forțelor sovietice din compunerea Frontului sovietic de „Sud-Vest” (comandant: generalul S.M.Budionii) printr-o manevră dublu învăluitoare executată cu Armata 17 germană, dinspre nord-vest, cu efortul la flancul stâng, spre Niemirov, și cu armatele 11 germană și 3 română, dinspre sud-vest, pe direcția Moghilev – Gubnik, pe Bug. Retragerea forțelor sovietice spre Uman a determinat schimbarea misiunilor și direcțiilor de înaintare pentru cele două armate, comandamentul german hotărând efectuarea unei manevre rapide spre sud-est în flancul stâng al trupelor sovietice care rezistau la Odessa, în fața Armatei 4 române. În acest context, Armata 3 a constituit „*aripa ocolitoare*”, așa cum aprecia generalul Petre Dumitrescu, a manevrei germane, deplasându-se „*zi și noapte cu o viteză care va rămâne cu cinste în istorie, alături de aceea din 1914 a lui von Kluch, între frontieră și Marna*”.

Începută la 21 iulie 1941, ofensiva s-a caracterizat prin lupte frecvente cu ariergărzile inamicului, cele mai grele desfășurându-se la Karpova, Vierhovka, Konceba, Krivoie Ozero, Vradievka etc. Înfrânte și în zona Ananiev de Armata 11 germană, forțele sovietice au fost obligate să se retragă spre sud-est, către Nikolaev și Voznesensk, pe Bug, unde Armata 3 a ajuns la 10 august. Acțiunile ulterioare au fost determinate de cererea pe care Hitler a adresat-o lui Ion Antonescu, la 14 august, ca trupele române să continue ofensiva spre Nipru și în Crimeea. În urma răspunsului afirmativ dat de conducătorul statului român, Armata 3 a reluat (20 august 1941) înaintarea spre Nipru, unde a respins, la nord de Berislav (între 1 și 15 septembrie 1941) încercările forțelor sovietice de a trece la est de fluviu în flancul și spatele Armatei 11 germane. Cele mai grele lupte s-au dat la Fisch și

---

⁸ *Pe țărmul nord-pontic, iulie 1941-iulie 1942*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.

Sablukovka (3-5 septembrie 1941), Balka (5 septembrie 1941), Leontievka (7 septembrie 1941) și Gavrilovka (9 septembrie 1941).

*La nord de Marea de Azov*⁹. În continuare, Armata 3 română a participat, împreună cu Armata 11 germană, la bătălia de la nord de Marea de Azov, care a avut, prin consecințele ei, o importanță deosebită, asupra acțiunilor militare de la flancul sudic al frontului, în special din Crimeea. După ce a forțat Niprul (30 august 1941), la Berislav, Armata 11 germană a continuat ofensiva cu corpurile 30 și 49 armată spre est, obligând forțele sovietice să se retragă până pe aliniamentul întărit dintre Balki și Melitopol, la sud de marele cot al Donului, și cu Corpul 54 armată spre Crimeea.

În acest timp, Armata 3 română, care asigurase până la 15 septembrie 1941 libertatea de acțiune a Armatei 11 germane, a trecut și ea Niprul pe la Berislav, înaintând spre est în spatele trupelor germane. La 22 septembrie 1941, Corpul de munte a primit ordin să înlocuiască Corpul 49 armată german, aflat în lupte grele cu inamicul la sud de Balki, în vederea deplasării acestuia spre Perekop. Acțiunea a fost executată până la 25 septembrie 1941 pe un front de circa 40 km, între est Balki și Veseloe. Concomitent, la flancul sudic, a sosit Corpul de cavalerie român, care a fost introdus în luptă la sud de Veseloe, între diviziile 170 și 72 infanterie germane.

La scurt timp însă, chiar în ziua în care Armata 11 germană declanșase ofensiva spre isticurile Crimeei (24 septembrie 1941) și înainte ca dispozitivul trupelor române și germane de la nord de Marea de Azov să fie încheiat, armatele 6 și 18 sovietice au contraatacat puternic cu infanterie și tancuri pe întregul front dintre Balki și Melitopol, cu intenția de a pătrunde în flancul stâng și spatele trupelor germane care înaintau spre Perekop. Luptele au atins intensitatea maximă în perioada 27 - 29 septembrie 1941, când sovietici au reușit să rupă frontul pe mai multe direcții și să se infiltreze adânc în spatele dispozitivului Corpului de munte român și Corpului 30 armată german.

Cu toată presiunea extraordinar de puternică executată de inamic, militarii români au luptat admirabil reușind să „*consolideze continuu poziția, fiind neclintit pivotul pe șanțul anticar*”. Cele mai aprige încleștări le-au dus vânătorii de munte la Malaia Belozierka. În aprecierea generalului Gheorghe Avramescu eroismul lor a fost sublim. Pentru a bloca pătrunderea în adâncime a forțelor sovietice, Armata 11 germană a hotărât să întrerupă ofensiva spre Crimeea și să readucă Corpul 49 armată la flancul stâng al Corpului de munte român. Întărit cu Detașamentul SS „Adolf Hitler” acesta a contraatacat la 29 septembrie 1941 spre Balki, reușind să stabilizeze situația și să depășească până la 3 octombrie situația de criză.

Concomitent, a fost eliminat și pericolul creat la flancul sudic prin pătrunderea inamicului până la Elisavetovka (circa 10 km) la joncțiunea Diviziei 170 infanterie germană cu Brigada 8 cavalerie română. O contribuție importantă în

---

⁹ *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei. De la Nistru la Marea de Azov*, București, 1997.

această acțiune a avut-o Divizia S.S. „Adolf Hitler”, adusă în zonă de la flancul stâng al frontului, care a contraatacat în dimineața zilei de 2 octombrie 1941, împreună cu unități române de cavalerie restabilind situația.

Imediat, armatele 3 română și 11 germană au trecut la ofensivă spre est, concomitent cu ampla manevră de întoarcere executată de Grupul blindat „von Kleist” (două divizii blindate și una motorizată) dinspre nord-vest, în spatele trupelor sovietice, pe direcția Dnepropetrovsk – Mariupol. Rezultatul a constat în încercuirea inamicului, în înfrângerea și capturarea majorității forțelor sale (până la 11 octombrie 1941).

Înfrângerea forțelor sovietice la nord de Marea de Azov a permis Armatei 11 germane să reia ofensiva spre Crimeea, iar celorlalte forțe germane să se îndrepte spre Rostov. În cadrul bătăliei, Armata 3 română a participat cu șase brigăzi de munte și de cavalerie (circa 75 000 de militari), capturând, împreună cu cele trupele germane peste 100 000 de militari sovietici, 200 tancuri, și 600 de tunuri.

*Bătălia de la Odessa*¹⁰. În timp ce Armata 3 română lupta între Nistru și Nipru și la Nord de Marea de Azov, Armata 4 română a desfășurat (între 8 august și 16 octombrie 1941) la Odessa una din cele mai aprige bătălii din istoria participării românești la cel de-al doilea război mondial. Ofensiva a început la 8 august, cu forțele Corpului 5 armată, care a închis la 11 august 1941, cu Divizia blindată, spațiul dintre limanurile Kujalnik și Adjalik, interzicând retragerea forțelor sovietice spre nord și est. În zona centrală a frontului, Corpul 3 armată a întâmpinat puternice rezistențe, ajungând (14 august 1941) în fața poziției exterioare de apărare a Odesei, jalonată de localitățile Brilevka, Mihailovskoe, Manheim, Kagarlâk, Beleaevka. Pentru străpungerea acesteia, generalul Nicolae Ciupercă a restructurat dispozitivul de luptă, introducând în linia întâi și Corpul 1 armată.

Reluată la 18 august 1941, ofensiva trupelor române a avut ca rezultat înaintarea, după patru zile de lupte grele până în fața celei de-a doua poziții de rezistență inamică: Maiaky, Freudental, Vakarjani, nord-est Gnileakovo, sud Kubanka, sud Sverdlova, nord Siskova. După atacuri repetate, date cu noi forțe introduse în dispozitiv, s-a reușit, până la 6 septembrie 1941, să se ajungă în fața poziției principale de rezistență sovietică: Gnileakovo, Dalnik, Tatarka, Suhoi Liman. Presiunea puternică exercitată de trupele române, bombardamentele intense ale artileriei grele asupra orașului, interceptarea tuturor comunicațiilor terestre au determinat comandamentul sovietic să execute (în noaptea de 21 spre 22 septembrie 1941), în zona Cebanka, o amplă acțiune de debarcare maritimă și de desant aerian, care a obligat Corpul 5 armată să se retragă 10-13 km spre Kubanka, între limanurile Kujalnik și Adjalik. La 2 octombrie 1941, inamicul a mai executat un puternic contraatac pe direcția Dalnik-Freudental, înaintând 7 km în dispozitivul Diviziei 1 grăniceri. Concomitent, profitând de stabilizarea frontului, inamicul a continuat fără întrerupere să evacueze pe mare populația și importante obiective industriale din oraș. În acest context, la 16 octombrie 1941,

---

¹⁰ Alesandru Dușu, *op. cit.*, p. 62-71.

când Armata 4 a reluat ofensiva forțele sovietice, rămase cu misiune de ariergardă, au opus o slabă rezistență.

Cucerirea Odesei, după două luni de lupte extrem de grele, duse împotriva unui inamic bine înzestrat și hotărât să reziste „*cu orice preț*”, într-un teren fortificat, care a favorizat pe apărători, a avut o importanță deosebită pentru desfășurarea operațiilor militare la flancul sudic al frontului. Imobilizarea unor importante forțe terestre (peste 100 000 de militari), de aviație, precum și a majorității flotei de război și comerciale sovietice din Marea Neagră a creat mari posibilități de acțiune forțelor germane și române în adâncimea teritoriului sovietic. Succesul a fost obținut cu mari eforturi, prin angajarea în luptă a șase corpuri de armată cu 18 divizii și numeroase alte unități și mari unități, totalizând 340 223 militari (12 049 ofițeri, 9 845 subofițeri și 318 329 trupă), din care a pierdut 90 020 militari morți, răniți și dispăruți. Bătălia a relevat capacitatea de conducere a comandamentelor, virtuțile militare ale ostașilor, dar și greșeli de conducere și execuție, deficiențe de încadrare, organizare și dotare, datorate modului superficial în care fusese pregătită armata în timp de pace, „*greșelilor comise timp de 20 de ani*”, așa cum aprecia mareșalul Ion Antonescu la scurt timp după obținerea acestei victorii importante dar fără strălucire.

Alături de înfruntările militare propriu-zise, specifice războiului clasic, acțiunile de la Odessa au relevat prezența în luptă a partizanilor și a unei vaste rețele de catacombe pe întreaga suprafață a orașului (75 kmp) în care s-au refugiat, după ocuparea localității, la 16 octombrie partizani, agenți NKVD, comuniști fanatici și alte elemente subversive, care au organizat și executat numeroase acțiuni agresive asupra trupelor române. În acest context, atentatul terorist executat asupra comandamentului Diviziei 10 infanterie, în după-amiaza zilei de 22 octombrie, nu a fost singular. El a fost, însă, cel mai sângeros, provocând pierderea a 135 militari (79 uciși, 43 răniți și 13 dispăruți), dintre care 128 români și 7 germani. Între cei uciși s-a aflat și generalul Ioan Glogojanu, comandantul Diviziei 10 infanterie. Impactul emoțional a fost extrem de puternic. Considerând că atentatul fusese provocat de comuniști, între care se aflau și mulți evrei, s-a ordonat punerea în practică a ordinului lui Ion Antonescu (dat anterior) de a fi executați câte 200 comuniști pentru fiecare ofițer român sau german ucis sau rănit și câte 100 pentru fiecare soldat. Ca urmare, în zilele următoare la Odessa s-au efectuat (fără judecată) numeroase execuții prin împușcare și spânzurare¹¹. Aflăte într-o legătură indiscutabilă, atentatul terorist executat asupra comandamentului român și măsurile

---

¹¹ Arhivele române oferă cifre diferite privind numărul celor uciși la Odessa după atentatul din 22 octombrie 1941. Cea mai mare cifră rezultă dintr-un raport întocmit de generalul Nicolae Macici la 25 octombrie 1941: „*Represalii executate la Odessa. Executați peste 13 000, în mare majoritate evrei și comuniști teroriști din Odessa, în zilele de 23 și 24 octombrie, împușcați în masă în localul ghetoului, în șanțurile anticar din apropiere sau individual. Peste patru sute au fost spânzurați (pe străzi și în piețe), conform ordinului telegrafic al Armatei 4 nr. 302 858/1941*” (Război și societate. România: 1941-1945, vol. 1, p. 422).

repressive care au urmat constituie realități tragice evidente, care nu trebuie ignorate ci analizate cu obiectivitate prin studierea tuturor documentelor epocii¹².

*Operațiile militare din Crimeea*¹³. După înfrângerea trupelor sovietice la nord de Marea de Azov, Armata 3 română a fost angajată în acțiunile ofensive din Crimeea, care a avut o importanță deosebită atât pentru Germania cât și pentru Uniunea Sovietică. Pentru Reich cucerirea Crimeei constituia condiția fundamentală în vederea continuării ofensivei la est de Nipru și spre Caucaz, unde se aflau zăcăminte de petrol importante pentru funcționarea mașinii de război germane. Stăpânirea Crimeei asigura în același timp controlul asupra Mării Negre, a Mării de Azov și a flancului sudic al frontului est-european, peninsula reprezentând și o excelentă bază pentru dislocarea aviației sovietice în vederea executării de atacuri aeriene asupra porturilor și zonei petrolifere românești. Pentru sovietici ea reprezenta un permanent pericol în flancul drept și spatele trupelor Wehrmachtului care înaintaseră deja mult dincolo de Nipru.

În vederea cuceririi peninsulei (apărată de Armata 51 și Armata independentă de litoral sovietice), generalul Erick von Manstein, comandantul Armatei 11 germane, a hotărât (20 septembrie 1941) să străpungă pozițiile fortificate din Perekop cu Corpul 54 armată, în timp ce Corpul 30 armată trebuia să asigure flancul stâng, iar Corpul 49 alpin să respingă trupele sovietice la est de calea ferată care lega cotul Niprului cu orașul Melitopol. În cadrul acestei concepții, Armata 3 română urma să înlocuiască cu corpurile de munte și de cavalerie, până la 25 septembrie 1941, Corpul 49 alpin german, între Berislav și confluența râului Buzuluk cu Nipru, asigurând flancul stâng al Armatei 11 germane în perioada în care forțele principale ale acesteia erau angajate în acțiunea de forțare a Niprului, să consolideze capul de pod de la Berislav și să participe la ofensivă spre est, la nord de Marea de Azov.

Ofensiva a început la 24 septembrie 1941, prin atacul diviziilor Corpului 54 armată german în istmul Perekop. Puternicele rezistențe opuse de inamic în pozițiile fortificate și contraofensiva sovietică la nord de Marea de Azov a determinat oprirea înaintării la 29 septembrie 1941. Reluată la 11 octombrie 1941, ofensiva a fost desfășurată cu Corpul 54 armată prin istmul Perekop (inclusiv Detașamentul motorizat „colonel Korne”) și cu Corpul 30 armată (de la 21 octombrie) prin istmul Salkovo. Pe ultima direcție a participat și Corpul de munte român, comandat de generalul Gheorghe Avramescu, cu brigăzile 1 munte și 8 cavalerie. După 10 zile de lupte grele, diviziile germane au rupt apărarea inamicului din istmuri, trecând la urmărire spre Simferopol, care a fost cucerit la 1 noiembrie 1941. Înaintarea a continuat apoi spre Sevastopol, cu Corpul 54 armată

---

¹² Am adăuga la cele de mai sus că represaliile de la Odessa sunt condamnate de convențiile internaționale și că statul român, printr-un raport prezidențial și-a asumat răspunderea pentru crimele săvârșite în anii dictaturii antonesciene, împotriva evreilor, inclusiv pentru cele de la Odessa din octombrie 1941 (nota redacției).

¹³ Adrian Pandeș, Eftimie Ardeleanu, *România în Crimeea, 1941-1944*, Editura Militară, București, 1995.

și Detașamentul motorizat „colonel Korne”, spre Feodosia și Ialta cu Corpul 30 armată și spre Kerci cu Corpul 42 armată, care fusese introdus în luptă la sfârșitul lunii octombrie 1941.

În acest timp, Corpul de munte român (care, profitând de succesele germane de la sud de Perekop, reușise să străpungă pozițiile fortificate sovietice din istmurile Genicesk, Salkovo și Ciongar) a început deplasarea spre sudul peninsulei cu Brigada 1 mixtă munte spre Alusta și Sudak și cu Brigada 8 cavalerie spre Kerci. În pofida zăpezii abundente și a gerului aspru, forțele germane și române au reușit să încercuiască Sevastopolul, până la 14 noiembrie, și să cucerească orașul și portul Kerci (la 17 noiembrie 1941), stăpânind, cu puține excepții, întreaga peninsulă Crimeea. În timpul acțiunilor militare, trupele române au dus și aprige lupte împotriva partizanilor sovietici care controlau zona muntoasă Iaila. Luptele împotriva partizanilor, avantajați de terenul muntos, împădurit, cu terase suprapuse și pereți verticali, înalți de 3-5 metri, cu puține căi de acces, bine înarmați, care dispuneau și de tabere de 3-4000 de oameni, au continuat și după încercuirea și chiar după cucerirea Sevastopolului.

Debarcarea de către sovietici a numeroase forțe (circa 40 000 de militari) la Kerci și Feodosia, la sfârșitul anului 1941, urmată de recucerirea peninsulei Kerci a făcut ca luptele din Crimeea să se prelungească până în vara anului 1942. Pentru înfrângerea trupelor inamice din peninsulă, comandamentul german a fost obligat să conceapă două mari operații ofensive (una pentru recucerirea peninsulei Kerci, desfășurată între 8 și 16 mai 1942, și alta pentru cucerirea Sevastopolului, derulată între 7 iunie și 4 iulie 1942), ambele încununată cu succes. Victoria trupelor germane și române din Crimeea (cu excepția Sevastopolului) a avut un ecou deosebit și o mare importanță pentru desfășurarea ulterioară a ofensivei spre Caucaz, dar și spre Stalingrad, fiind eliminat ultimul mare pericol de la flancul sudic al frontului¹⁴.

*Acțiunile militare din peninsula Kerci*¹⁵. În ansamblul operațiilor militare din Crimeea, peninsula Kerci avea o importanță deosebită. Ea făcea legătura cu peninsula Taman, cu Kubanul și în continuare cu Caucazul și reprezenta, în același timp, pentru sovietici, punctul de pornire pentru o eventuală ofensivă spre Sevastopol și apoi spre nord pentru „întoarcerea” flancului sudic al întregului front german. Pentru germani peninsula constituia o excelentă zonă de pătrundere spre Caucaz.

La sfârșitul anului 1941, pentru a veni în sprijinul trupelor care se apărau încercuite la Sevastopol, Înalțul comandament sovietic a executat o amplă operație de desant în peninsula Kerci. La nord de orașul cu același nume au debarcat forțe din Armata 51, iar la Feodosia, trupe din Armata 41. În total peste 41 000 de

---

¹⁴ Relevând contribuția românească la acest succes, Erick von Manstein aprecia, într-o scrisoare adresată mareșalului Ion Antonescu, că diviziile române pe care a avut onoarea să le conducă „și-au îndeplinit întreaga datorie”.

¹⁵ Alesandru Dușu, Constantin Olteanu, *Războiul de 2 194 de zile (1939-1945)*, Editura Tritonic, București, 2011, p. 157-158.

militari, 236 tunuri și aruncătoare, 43 tancuri etc. Deși fusese informat din timp despre viitoarea acțiune ce urma să fie întreprinsă de inamic, comandamentul Armatei 11 germană, comandată de generalul Erik von Mannstein, nu a luat măsurile necesare pentru întărirea forțelor din zonă, astfel încât în momentul debarcării, în peninsulă se afla doar comandamentul Corpului 42 armată germană cu Divizia 46 infanterie, care nu au putut face față situației. În acest context, generalul von Mannstein a dispus deplasarea rapidă în zonă a brigăzilor 8 cavalerie și 4 mixtă munte române, precum și a Detașamentului „colonel Korne”, aflate în Crimeea, care au parcurs circa 70-100 km în circa 24 de ore, pe un ger de -30 de grade, pe un viscol puternic și pe căi de comunicație acoperite cu polei. În urma unor lupte extrem de grele, forțele române și germane au reușit să oprească înaintarea trupelor sovietice și să stabilizeze frontul la circa 100-120 kilometri până la extremitatea estică a peninsulei Kerci, pe aliniamentul Koktebel, Azimovka, vest Vladislavovka, Kiet. Acest lucru a permis comandamentului german să aducă în zonă noi forțe (diviziile 10 și 18 infanterie române și 132 și 170 infanterie germane). Contra-ofensiva a fost declanșată la 15 ianuarie 1942, concomitent cu o nouă debarcare efectuată de sovietici la Sudak, circa șapte-opt batalioane care au încercat să înainteze spre nord și est pentru a întoarce frontul româno-german și a face legătura cu trupele proprii de la Feodosia. Acțiunea sovietică avea să fie anihilată până la 28 ianuarie 1942 prin intervenția fermă a Detașamentului „colonel Rukser”, constituit din trupe germane și române.

În perioada următoare luptele au căpătat un caracter local, în pofida încercării efectuate de trupele sovietice (la sfârșitul lunii februarie) de a rupe frontul în zona Tulumceak, Kiet. În final, în vara anului 1942, după o strălucită operație ofensivă, concepută și condusă de către feldmareșalul Erick von Mannstein, trupele germane și române au ocupat din nou peninsula Kerci și orașul-port Sevastopol, care reprezenta cel mai important punct strategic deținut la flancul sudic al frontului. Cucerirea Sevastopolului, după 250 de zile de asediu, a modificat radical raportul de forțe la flancul sudic al frontului germano-sovietic și în bazinul Mării Negre în favoarea trupelor germane și române, permițând dirijarea efortului militar spre Caucaz și cursul inferior al râului Volga.

*La sud de Harkov*¹⁶. Concomitent cu acțiunile militare desfășurate în Crimeea și Kerci, aprige înclăștări s-au desfășurat și la sud de Harkov, unde Înaltul comandament sovietic a conceput și executat, în decembrie 1941, o ofensivă de mare amploare reușind să înainteze la vest de Iziium până pe aliniamentul Novo Komo, vest Lozovaia, Samoilovka, Braghimovka (90 km est de Krasnograd), și să realizeze un intrând cu o lățime de 30-40 km și o adâncime de 50 km, de unde amenințau serios cele două centre vitale cucerite de germani la vest de Doneț: Harkov și Dniepropetrovsk.

Situația era agravată de faptul că germanii nu avea în zonă rezerve disponibile pe care să le introducă în luptă pentru a limita pătrunderea inamicului. În

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 240.

acest context, Grupul de armate „Sud” a apelat la diviziile 1 și 2 infanterie române, aflate în Transnistria, cu misiune de pază și siguranță, și la Detașamentul de schiori „colonel Rotta”, constituit de Divizia 3 munte. Ulterior, în zonă, au mai fost aduse diviziile 4 și 20 infanterie, forțele române de la sud de Harkov fiind subordonate Corpului 6 armată (comandant : generalul Corneliu Dragalina). A urmat o amplă bătălie de iarnă, în lunile februarie-martie 1942, în care forțele române au contribuit la limitarea pătrunderii trupelor sovietice spre Krasnograd și la stabilizarea frontului. Cele mai grele lupte s-au dat în zona Lozovaia.

*

Concluzionând, apreciem că în campania anului 1941, armata română a înregistrat (împreună cu trupele germane din zonă) succese importante, chiar dacă unele dintre ele au fost obținute cu mult sânge românesc (în special la Odessa). Cel mai important succes a fost însă eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, străvechi teritorii românești, ocupate de sovietici, cu un an înainte. Din punct de vedere politic însă situația României s-a agravat, în contextul în care, în decembrie 1941, țara s-a văzut pusă în stare de război și cu Marea Britanie și cu Statele Unite ale Americii. Grav a fost și faptul că în decembrie 1941, Ion Antonescu a acceptat cererea lui Hitler de a participa cu forțe militare sporite la campania anului 1942, în adâncimea teritoriului sovietic. Consider că, în pofida superiorității Reich-ului (din toate punctele de vedere), Ion Antonescu trebuia să valorifice mai mult importanța capitală a petrolului românesc pentru mașina de război germană și să negocieze cu Hitler cuantumul forțelor române care urmau să participe în continuare la război.